

TÜRK HALK EDEBİYATININ VE HALK BİLİMİNİN KOCA ÇINARI PERTEV NAILİ BORATAV

ESİN ALÇIOĞLU*

Öz

Türkiye’de halk bilimi deyince ilk akla gelen isim kuşkusuz Pertev Naili Boratav’dır. Hayatını adeta halk bilimine adanmış olan Boratav, yurtdışında da Türkiye’yi kürsülerle temsil etmiştir. Türk Halk bilimi ve Halk Edebiyatı’nın “koca çınarı” bir dünya vatandaşı Mustafa Pertev Naili Boratav, 2 Eylül 1907’de doğmuş, 16 Mart 1998 Pazartesi sabah 01.00’da 91 yaşında hayata gözlerini yummuştur. Halk bilimi adına ürettiği eserlerin hepsi çok değerli olup halk biliminin kurucularından sayıldığından halen yapıtları ders kitabı olarak okutulmaktadır. Bu yüzden eserleri incelenmeye değerdir.

Anahtar Sözcükler: Pertev Naili Boratav, Pertev Naili Boratav Çalışmaları, Halk bilimi

THE BIG PLANE OF TURKISH FOLK LITERATURE AND TURKISH FOLKLORE

Abstract

When saying folklore, the first name that comes to mind is Pertev Naili Boratav. Boratav who has devoted his life almost to Folklore, he represented his country with his works. He was born in 2 September 1907. At 1:00 Monday morning, March 16, 1998 at the age of 91 died at his beloved. He has many valuable works on behalf of folklore. His works are taught as a textbook. So his works are worth viewing.

Keywords: Pertev Naili Boratav, Pertev Naili Boratav’s works, Folklore

* Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Yüksek Lisans Öğrencisi,
esinkoseli@hotmail.com

GİRİŞ

Bir ülkede yaşayan halkın kültür ürünlerini, sözlü edebiyatını, geleneklerini, törelerini, inançlarını, mutfağını, müziğini, oyunlarını, halk hekimliğini inceleyerek bunların birbirleriyle ilişkilerini belirten, kaynak, evrim, yayılım, değişim, etkileşim vb. sorunlarını çözmeye, sonuç, kural, kuram ve yasaları bulmaya çalışan bilim dalı, folklor, halkiyat olarak tanımlanan “halk bilimi” nin Türk Edebiyat tarihindeki en büyük temsilcisi hatta kurucularından sayılan isim Pertev Naili Boratav’dır. Bize bizi, kültürümüzü anlatan halkbilimi dendiğinde ilk akla gelen isim kuşkusuz Boratav’dır. Bu bilim dalının gelişmesine sayısız çalışmayla ışık tutan Boratav’ın hayatı, eserleri incelenmeye değerdir. Zira Türkiye’de halkbilim çalışmalarının henüz bir yüzyılı yoktur. Ülkemizde halkbilim ilk kez Ziya Gökalp tarafından Halka Doğru dergisinin 10 Temmuz 1329 (23 Temmuz1913) tarihli sayısında yayımlanan “Halk Medeniyeti” başlıklı yazısıyla gündeme geldi. Folklor terimi ise ilk kez Rıza Tevfik [Bölükbaşı]’in 20 Şubat 1913 tarihli Peyam Gazetesi’nin edebiyat ekinde yayımladığı “Folklor” başlıklı yazısında kullanıldı. Batı ülkelerinde 1846’dan bu yana İngilizce folk (halk) ve lore (bilim) kelimelerinden meydana gelmiş olan folklore deyimiyse, o tarihten önce bir bilim konusu sayılmayan, ya da başka bilimlerin alanı içinde kalan birtakım olguları, kendine özgü yöntemlerle incelemeyi üzerine alan bağımsız bir bilim olarak tanınmaya başladı. Pertev Naili Boratav ise henüz lise yıllarında başladığı derleme çalışmalarıyla ömrünü verdiği halk biliminin gelişmesine en çok katkıda bulunan bilim adamı oldu. Bu çalışmamız da gösteriyor ki 1947 yılında Ankara Üniversitesi’nde Halk bilimi bölümünün açılmasına öncülük eden Pertev Naili Boratav, Türk Halk bilimi adına, eserleri titizlikle incelenmesi gereken bir duayendir.

1.Pertev Naili Boratav Kimdir?

Türk halk bilimcisi, halk edebiyatı ve folklor araştırmacısı Pertev Naili Boratav, Darıdere’de 1907’de doğdu. 1927’de İstanbul Erkek Lisesini, 1930’da İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümünü bitirdi. 1931-1932’de Fuat Köprülü’nün asistanlığını yaptı.

1941’de Halk Hikâyeleri ve Halk Hikâyeciliği teziyle doçent oldu, 1948’de profesörlüğe yükseldi. 1948’de başkanı olduğu Halk Edebiyatı Kürsüsü CHP iktidarınca komünizmi yaydığı gerekçesiyle kapatıldıktan sonra yurtdışına gitti. ABD, Almanya ve Fransa’da çalıştı. 1940’lı yıllarda Behice Boran’ın Yurt ve Dünya dergisini yönetti. Stanford Üniversitesi Türkiye Bölümünü kurdu. Paris’te ölümüne kadar CNRS (Centre National de la Recherche Scientifique)’de çalıştı. 1998’de saat 1.00’da bir pazartesi günü hayatını kaybetti. Türk halk edebiyatı araştırmaları öncüsü Pertev Naili Boratav 2000 masal, 40 halk hikâyesi, çocuk oyunları, türküler, tiyatrolar, şarkılar, fıkralar, şiirlerden meydana gelen zengin bir arşiv kurdu. CNRS, Sedat Simavi, TC Kültür Bakanlığı Ödüllerine de sahip olan Boratav’ın

yöntemleri halkbilimciler tarafından hala örnek alınmaktadır. Örneğin “oyun” konusu Boratav’ın oyun tasnifi esas alınarak halkbilimi öğrencilerine aktarılır.

2.PERTEV NAİLİ BORATAV’IN ESERLERİ:

Köroğlu Destanı (1931, 2003), Folklor ve Edebiyat I, (1939, 1991); Bey Böyrek Hikâyesine Ait Metinler (1939); Halk Edebiyatı Dersleri, (1943, 2000);Pir Sultan Abdal, (1943,2010) İzahlı Halk Şiiri Antolojisi, (1946, 2000); Folklor ve Edebiyat II, (1954, 1991); Halk Hikâyeleri ve Halk Hikâyeciliği (1946, 2002); Typen Türkischer Volksmarchen, (1953); Zaman Zaman İçinde, (1958, 1992); Tekerleme (1963, 2000); Az Gittik Uz Gittik (1969, 1992), 100 Soruda Türk Halk Edebiyatı. (1969,1999); 100 Soruda Türk Folkloru, (1973, 2003), Nasreddin Hoca (1996),.

3.Pertev Naili Boratav’ın Eserlerine Genel Bir Bakış

3.1 Köroğlu Destanı

1931 yılında okuyucusuyla buluşan bu eserde, Köroğlu Destanı birçok açıdan incelenmiştir. Köroğlu ile ilgili hangi rivayetlerin var olduğundan bahseden ilk bölümde şu rivayetlere yer verilmiştir: Paris, Özbek, İstanbul, Tobol, Azeri, Urfa, Elazığ, Türkmen, Maraş Rivayetleri ve Haksthausen’in tespit ettiği rivayetler... Çeşitli rivayetlerin karşılaştırılmasıyla başlayan ikinci bölüm Köroğlu’nun bir Ermeni rivayetiyle devam eder. Köroğlu hikâyelerindeki motiflerin incelenmesine de yer veren çalışma, bu kapsamda Köroğlu Hikâyesi’nde bulunan destani unsurları, masal öğelerini, dini söylemleri, zamanın, mahalin, destanı söyleyenlerin veya yazarların etkilerini, tarihi unsurları, rivayetlerin eskiliği ve yeniliği meselesini içerir. Aynı zamanda destan kahramanı olan Köroğlu’nun şahsiyeti hakkında halk telakkilerini de bulmak mümkündür.. Bu önemli destanın tesirlerini masaya yatıran eser, Köroğlu’ndan etkilenilerek yazılan şiirlerden, bunları yazan şairlerden, halk edebiyatında Köroğlu Destanı’nın taşıdığı izlerden, başka milletlerin Köroğlu’ndan nasıl etkilendiklerinden ve Boratav’ın bu çalışmayı yaptığı tarihte (1983) Köroğlu geleneğinden bahsetmektedir. Rivayet ve metinlerden yola çıkarak Köroğlu Destanı’nın menşei meselesine de ışık tutar.

Boratav’ın Türk folkloru ve halk edebiyatı üstüne olan çalışmaları incelendiğinde, konuya yaklaşımı bakımından, birçok yeniliğin öncüsü olduğu görülür. Köroğlu Destanı adlı çalışmasında uyguladığı karşılaştırmalı yöntem, dünya destan araştırmalarında bir aşamanın da işareti olmuştur

3.2.Folklor ve Edebiyat I-II

İki cilt halinde yayınlanan bu eser Pertev Naili Boratav’ın halkbilimi adına bütün yaptığı incelemeleri, araştırmaları ve bildirimleri içerir.İlk kez 1939 yılında yayınlanan birinci cildinde genel olarak folklor ve edebiyat sorunları ele alınmakta, özellikle halk edebiyatı ile

ulusal sanatın ve edebiyatın ilişkileri üzerinde durulmakta, kültür sorunlarına yönelinmektedir. Bu arada bir bölümdeki incelemelerin çoğu yakın edebiyatımız üzerinedir. Namık Kemal'den Yaşar Kemal'e kadar birçok yazarımız değişik kapsamlı yazılarla incelenmektedir. 1954'te tamamlanan ikinci ciltte ise beş bölüm vardır: **1.Halk Şairleri:** Çeşitli yerlerde sunduğu bildirilerden oluşan bu bölüm; *Halk Şairlerinde İnsan ve Tabiat, Güney Şairleri* (örn: Karacaoğlan, Dadaloğlu gibi), *Türk Folklorunda Erzurum ve Erzurumlu Emrah, Sille Halk Şairleri, Bugün de Yaşayan Yunus* başlıkları altında incelenmiştir. **2.Roman, Destan, Hikâye:** Roman, Destan ve Hikâyenin bütün ayrıntılarıyla işlendiği bu bölüm, Türk Destanlarının bugünkü durumundan vardığı neticelere kadar ayrıntılı bir biçimde ele alınmıştır. Dede Korkut Hikâyeleri ve başka halk hikâyelerine de yer verilmiştir. Ayrıca Köroğlu'nun kim olduğuna ve edebi kişiliğine yine bu bölümde değinilmiştir. Otto Spies'in, Eflâton Cem Güney'in W. Bathold'un ve Charles de Coster'in seçilen eserleri üzerine değerlendirmelere yer veren Pertev Naili Boratav, Kerem ile Aslı Hikâyesini de incelemiştir. **3.Masal, Fıkra, Efsane:** Halk masallarının tarihçesiyle başlayan bu bölüm masalların olağanüstülikle gerçeği birleştiren bir sanat olduğu iddiasıyla devam eder. Ayrıca tekerlemelere, tekerleme çeşitlerine ve anlamlarına da yer verir. Bu bölümde yazarın masal derlemeleri de dikkati çekmektedir. Nasreddin Hoca, memleketinden fıkralarına kadar ayrıntılı bir şekilde incelenmiştir. Bektaşilik ve Bektaşî fıkraları üzerinde de duran Boratav, *Yaralı Top* adlı bir efsaneye de yine bu bölümde yer vermiştir. **4.Türkü, Ağıt, Ninni:** *Halk Türkülerine Dair* adlı bildirisiyle bu bölüme başlayan Boratav, yine türkülere ait diğer bildirileriyle devam eder. Henüz lise çağlarında derlemeye başladığı Mudurnu Türkülerini bu esere taşımıştır. Belgrad, Mısır, Suriye üzerine söylenen halk türkülerinden bahseden yazar ayrıca Alman Halk Şarkılarına da yer vermiştir. Ağıtları ayrıntılarıyla işlemiş Kemal Sadık Göçceli'nin *Ağıtlar* adlı kitabı üzerine yorumlar yapmıştır. Ahmet Adnan Saygun'un müzik folkloruna dair bir kitabını inceleyen Boratav, kitabın *Rize, Artvin, Kars* olarak üçe ayrıldığını ve bu çerçevede incelendiğini tespit etmiştir. **5.Halk Tiyatrosu:** Türk Halk Tiyatrosu ve Tulûat Tiyatrosu tanıtılmıştır. Karagöz'e dair ayrıntılı incelemeler ve açıklamalar dikkati çeker. Karagöz'e dair bir kitap olan Sabri Siyavuşgil'e ait *Karagöz Psiko-Sosyolojik Bir Deneme* adlı eseri inceleyen Boratav, Karagöz modernleştirilebilir mi? konulu bir tartışmaya da öncülük etmiştir.

3.3.Pir Sultan Abdal

1943 yılında edebiyatımıza kazandırılan bu eserde Pertev Naili Boratav Abdülbaki Gölpinarlı¹ ile beraber çalışmıştır. Kitabın yazılış amacı büyük bir halk şairi olan Pir Sultan Abdal'ın menkıbelerini ve dilden dile dolaşan, onun adına mal edilen şiiirlerden onun olabilecekleri tespit etmektir.

¹ Adını 1931'de yayımladığı *Melâmilik ve Melâmiler* adlı yapıtıyla duyuran Gölpinarlı, Türkiyat Mecmuası, Şarkiyat Mecmuası, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası'nın yanı sıra çeşitli dergi ve gazetelerde çok sayıda bilimsel makale yayımladı. *İslam Ansiklopedisi* ile *Türk Ansiklopedisi*'nin çeşitli maddelerini yazdı. Divan edebiyatını eleştirel olmaktan ziyade ideolojik bir yaklaşımla değerlendirdiği *Divan Edebiyatı Beyanındadır* (1945) adlı kitabıyla büyük tartışmalara yol açtı.

Pir Sultan Abdal, 16. yüzyılda yaşamış, Türk halk şairidir. Asıl adı Haydar'dır. Yaşamının büyük bölümü Sivas'ın Yıldızeli ilçesinin Çırçır Bucağına bağlı Banaz köyünde geçti. Ölümünün, 1547-1551 ya da 1587-1590 arasındaki bir tarih olduğu sanılıyor. 16. yüzyılda Osmanlı'da baş gösteren birçok ayaklanmayı desteklemiş, sosyal hareketlenmeler ile ilgili fikirlerini şiirlerine yansıtmıştır. Bazı tarihçiler şiirlerinde geçen "Şah" kelimesinin İran Şahı'nı değil Anadolu Bektaşî Postnişinini temsil ettiğini belirtirler. Pir Sultan, ağır idari uygulamalar altında ezildiğini düşündüğü Türk Toplumunun yeni bir yönetime de ihtiyaç duyduğunu çoğu kez şiirlerinde dile getirmiştir. Bu nedenle dönemin Sivas Valisi Hızır Paşa tarafından pek sevilmemiş, eskiden dost olan bu iki insan arasındaki ilişki zamanla husumete dönerek, Pir Sultan Abdal'ın Hızır Paşa tarafından idam edilmesiyle sonuçlanmıştır. Klasik Anadolu Alevîliğinin ideasını eserlerinde işleyen Pir Sultan Abdal, 16. yüzyıl Türk edebiyatının en önemli şairlerindedir. Bugün yazmış olduğu sözler birçok sanatçı tarafından hala şarkı ve türkülerle icra edilmektedir. Pir Sultan Abdal hem yaşamı, hem de şiirleriyle bir okul ve misyon sahibi olmuştur. İdamıyla da insanlardaki haksızlığa ve zulme karşı adalet duygularını harekete geçirmiştir.

3.4.Bey Böyrek Hikayesine Ait Metinler

Dede Korkut kitabının on iki hikâyesinden üçüncüsü *Bay Böre Bey oğlu Bamsı Beyrek*'tir. 1939 yılında yayınlanan bu çalışmada Boratav, ilk olarak hikâyenin basılmamış rivayetlerini ve parçalarını neşrediyor. Boratav bunu yaparken sırasıyla cönklerden toplanmış, hikâyeye ait manzum parçalar ile Beyşehir rivayeti ve İstanbul Üniversitesi Edebiyat Kütüphanesi 239 numaradaki iki rivayete de yer veriyor.

Bu hikâyenin çok eski destan ve masal motiflerini taşıması, konunun güzelliğini, insani yönlerini, onun zamanımıza kadar yaşamasını ve Türk coğrafyasında yayılmasını sağlamıştır. Çeşitli yerlerde zamana göre şekillenen Dede Korkut Hikâyeleri ilk destan özelliklerini korusalar da masal ve meddah hikâyesi özellikleri kazanmıştır. Destanların mahallileşmesi ve masallaşması olaylarını açıklamak, örnekler verebilmek ve yapılacak araştırmalara yol açmak, Anadolu halkının bu eserleri nasıl sevdiğini ve dinlediğini hatırlatmak Pertev Naili Boratav için bu eserin amacını oluşturmaktadır.

Boratav'ın incelemeye değer bulduğu bu hikâye kısaca şöyledir: Oğuz beyleri toplanmış yiyip içip eğleniyorlardı. Aralarında bir tek Bay Büre Bey üzgündü. Sebebini soranlara 'benim de bir oğlum olsa böyle otursak ne güzel olurdu' dedi. Beyler de dua ettiler, o zamanda onların duası dua bedduası da beddua olurdu. Bay Bican Bey'de kendisine bir kızı olması için dua etmelerini istedi. Onlar da dua ettiler ve Bican Bey'de dedi ki 'şahitsiniz Allah bana kız, Büre Bey'e de oğlan verirse onlar beşik kertmesi olacak'. O oğul büyüdü, Büre Bey oğluna hediyeler alınmasını istedi. Bir kervan gönderdi hediye alsınlar diye. Ama kervanı yolda kâfirler durdurdu. Kâfirler tam malları yağmalarken bir yiğit yetişti ve kabileyi kurtardı. Kafiledelikler de ne istersen al buradan dediler. Yiğit kılıçları ve aygırı almak istedi. Bunun üzerine bozuldular. Sebebini sorunca Büre Bey'in oğluna aldık dediler. Yiğit de

düşündü: ‘Bunları burada almaktansa babamın hediyesi olarak evde alırım’ dedi ve ayrıldı. Eve gitti. Kervan varınca bu yiğidi gördüler ve tanıdılar. Onun kervanı kurtaran kişi olduğunu söylediler. Bunun üzerine Bay Büre Bey çok sevindi. Dede Korkut’u çağırdılar, oğlana Bamsı Beyrek adını verdi. Gel zaman git zaman Bamsı Beyrek ile Bay Bican’ın kızı Banuçiçek karşılaştı. Birbirlerinin beşik kertmesi olduklarını babalarından duymuşlardı ve şimdi de tanışmış oldular. Oğlan kızı tanıyınca üç öptü bir dişledi ve ayrıldılar. Oğlan eve gelip kızı istediğini söyledi. Ancak kızın kardeşi Deli Karçar’dı ve kızı isteyenleri öldürüyordu. Kızı istemeye Dede Korkut’u gönderdiler. Dede Korkut zorlukla da olsa kızı istedi. Düğünden önce bir gün Bamsı Beyrek uyuyordu. Casuslar bunu kâfirlere söyledi ve kâfirler gelip onu esir aldı. Yalancı oğlu Yalancuk’un da zaten Banuçiçek’te gözü vardı. Beyrek öldü deyip kanlı bir gömlek gösterdi ve herkes Beyrek öldü zannetti. Bamsı Beyrek bir yolunu bulup esir alındığı kaleden kaçtı. Yolda ozan kılığına girdi ve herkesle irtibat kurdu – gerçek kimliğini belli etmeden – .Daha sonra da kim olduğunu gösterdi ve Yalancuk’la evlenmek üzere olan Banuçiçek’i de tekrar alıp nişanlandı. Dedem Korkut geldi, dualar etti.

3.5.Halk Edebiyatı Dersleri

Türkiye’de folklor (halkbilimi) ve halk edebiyatı konularının üniversite düzeyinde bağımsız bir kürsü çerçevesinde ele alınmasına öncülük eden Pertev Naili Boratav, okuttuğu dersler için dünyada ve Türkiye’de o yıllara kadar varılmış bilimsel sonuçları ve ülkemiz için yapılacak çalışmalarda izlenecek yolu 1942 yılında *Halk Edebiyatı Dersleri* adıyla hazırladığı bir kitapta ele aldı.

İlk baskısı büyük ilgi gören ve günümüzde yalnızca eski ve nadir kitaplar satan sahaf dükkânlarında, o da güçlkle bulunabilen Halk Edebiyatı Dersleri, iki ana bölümden oluşmaktadır. Birinci bölüm "Folklor" konularına ayrılmıştır. Bu bölümde folklorun tarihçesi, alanı, diğer bilimlerle ilişkisi, kaynakları, yöntemleri ile folklor ve sanat gibi konuları ele alan Boratav, yeni bir disiplin olan folkloru ayrıntılı olarak irdeliyor. "Halk Şairleri" başlığını taşıyan ikinci bölümde halk şairleri için genel bilgiler verildikten sonra, yetiştikleri yörelere ve dönemlere göre gösterdikleri özellikler ele alınıyor, bazı halk hikâyelerinden parçalar ile konulara göre örneklendirilmiş şiirler veriliyor.

3.6.İzahlı Halk Şiiri Antolojisi

İlk baskının yapıldığı 1946 tarihinde olduğu gibi bugün de önemli bir gereksinmeyi karşılayan İzahlı Halk Şiiri Antolojisi, iki ana bölümden oluşmaktadır. Birinci bölüm 'Zamanı Belli Halk Şairleri' başlığını taşıyor ve bu bölüm üç değişik tarihsel döneme ayrılarak bu tarihsel dönemler içerisinde halk şiiri geleneği kümelenmiştir oluyor.

İkinci bölüm ise 'Halk Hikayeleri' başlığını taşıyor ve bu bölümde de Köroğlu Kolları, Kirman Şah, Emrah ile Selvi, Kerem ile Aslı, Tahir ile Zühre, Âşık Garip, Şah İsmail ve Bey Böyrek Hikayesi gibi Türk halk edebiyatının karakteristik örnekleri üzerinde duruluyor.

İlk baskının (1943) üzerinden yarım asrı aşkın bir zaman geçmesine karşın, antolojide yer alan ozanlar hakkında verilen bilgi ve yapılan değerlendirmeler ile seçilen örneklerin, sonradan yayımlanan aynı nitelikteki birçok antolojiye kaynaklık etmesi, Boratav ve Halil Vedat Fıratlı'nın bu çalışmalarının önemini daha da belirginleştiriyor.

Halk şairlerini yetiştikleri kültürel ortama göre sınıflandırma esasına dayanan bu antoloji, seçilen örneklerle, ele aldığı sanatçıyı/ozanı anlama ve değerlendirme bakımından bugün için de önemini korumaktadır.

3.7.Halk Hikâyeleri ve Halk Hikâyeciliği

1946 senesinde doçentlik tezi olan Halk Hikâyeleri ve Halk Hikâyeciliği'nde Türk halk hikâyelerini, doğuşundan yazılı ve basılı duruma gelinceye kadarki evreleri, hikâye kahramanları ve belli başlı motifler bağlamında ele alır; sosyal çevreyi de dikkate alarak yazınsal metin çözümlemeleri yapar.

Bu önemli eser halk hikâyelerinin bibliyografyasıyla başlar. *Tetkikler ve Sanat İşlemleri, Basılmış Metinler, Basılmamış Metinler* olarak üç bölüme ayrılan bibliyografya kısmında; *Basılmış Metinler* başlığı altında bir kısmı eski yazmalardan taş basmalara sonrasın da matbaa baskılarına geçmiş ve bilim çevrelerinde 'halk kitapları' deyimiiyle nitelendirilen hikâyeler listelenirken *Basılmamış Metinler* kısmında ise sözlü gelenekten derlenmiş olan hikâyelerin adına yer verilmiştir.

Diğer bölüm ise halk hikâyelerinin konusunu, şeklini ve üslubunu değerlendirmeye yöneliktir. Halk hikâyelerini çeşitlerine ayırarak hikâyeleri değerlendiren bölüm dikkati çekmektedir.

Eser halk hikâyesine dair bazı meselelere de yer vermektedir. Hikâyelerin doğuşu, gelişmesi ve varyantları meselelerine de bir bölüm ayrılmıştır. Hikâyelerde yer alan tarihi olaylar, kişiler ayrı bir bölümde incelenmiştir. Ayrıca halk hikâyelerinin sözlü gelenekten kopup yazıya geçerek kitaplaşması hususunda da bilgi verilmiştir.

Pertev Naili Boratav'ın bu önemli kitabı yazara ait başka yerlerde yer alan veya eklemek istediği kendine ait notlarla sona ermektedir.

3.8. Typen Türkischer Volksmärchen

Türk masallarının tipleri üzerine yapılan bu ilk katalog 1953 yılında Prof. Dr. Wolfram Eberhard² ve Pertev Naili Boratav tarafından hazırlanmıştır. 378 masal tipine yer veren bu eser öncü bir çalışma olmuştur. Bu çalışmalarında Boratav ve Eberhard, Aarne-Thompson

² Eberhard , yaşamı boyunca ilgi alanı Asya olmak üzere çeşitli konularda ve çok sayıda bilimsel çalışma yapmıştır. 1931- 1978 yılları arasında yayımlanmış olduğu 630 çalışma arasında 60 kitap, 185 makale, çeviriler, notlar, özetler, Türkiye'de yayımlanmış olan kitaplar başta olmak üzere çok sayıda kitap eleştirileri bulunmaktadır. Türkiye'de kaldığı on bir yıl içinde yayımlanan bilimsel çalışmaları çok yönlü ve zengindir. 155 çalışmanın 70'i tamamıyla Türk tarihi, kültürü ve etnolojisiyle ilgilidir.

sisteminin Türkiye masalları için uygun olmayışını eleştirerek kendi sistemlerini oluşturdular. Linda Dégh, bu araştırmacıların masalın kendi çevresiyle ilişkilendirilerek değerlendirilmesinin zorunlu olduğunu düşündüklerine dikkat çeker (*Folktales and Society* 48-49). Masalın kendi çevresiyle ilişkilendirilerek algılanması yaklaşımı, masal araştırmaları açısından önemli bir gelişmedir. Bu yüzden, Boratav ve Eberhard'ın çalışmalarının değeri, Dégh'in bu saptaması göz önüne alındığında daha iyi anlaşılmaktadır.

3.9.Zaman Zaman İçinde

“Zaman zaman içinde Kalbur saman içinde Develer top oynarken Eski hamam içinde Hamamcının taşı yok Hamamın kubbesi yok...” "Masal her çeşit insanın 'örnek edilmeye değeni' ile 'kaçınılması, şerrinden korunulması gerekeni'ni dinleyicinin karşısına çıkaracaktır. Boy ölçüşen iki zıt güçten olumlunun, sonunda üstünlüğü alması masalın kanunundandır; çünkü masal iyimserdir. Kusurları büyütmemek, cezalar üzerinde fazla durmamak, ürpertici ayrıntılardan kaçınmak, kötülere korkunç olmaktan çok gülünç göstermek ... gibi yollarla bizim masallarımızda bu iyimserlik ve hoşgörülük daha da çok belirtilmiştir." Pertev Naili Boratav 1928'de başladığı masal derlemelerinin sayısını zamanla üç bine ulaştırmış; bu derlemeleri inceleyerek 378 tür altında sınıfladığı masal kataloğunu ise 1953'te yayımlamıştır. Bu incelemenin bilim dünyasında gördüğü ilgi üzerine 1955'te Fransızca olarak hazırladığı Türk masalları seçkisi; ardından da her türden bir masal yayımlama rüyasının gerçekleştirilmesinde ikinci bir adım olarak 1958'de Zaman Zaman İçinde yayımlanmıştır. Bu derleme, masalların bütün canlılığıyla yaşadığı bir dönemde Pertev Naili Boratav'ın “masal ataları”ndan derlediği, sözlü geleneğin en güzel örneklerinden yirmi bir tekerleme ve yirmi iki masala yer veren kapsamlı bir eserdir. Boratav'ın masal ve tekerlemelerin özelliklerini ayrıntılı olarak incelediği bir önsözün yanı sıra sözlü kaynakların listelerine de yer verdiği Zaman Zaman İçinde, akademik çalışmalar için zengin bir başvuru kaynağı olma özelliği de taşımaktadır.

3.10.Tekerleme

Türk masalları üzerine dünyaca kabul gören özgün eserlere imza atmış olan Pertev Naili Boratav'ın bu alandaki en ilginç çalışmalarından biri, 1963'te Fransa'da yayımlanan Le "Tekerleme"dir. Tekerleme kavramını Fransız okurların, Türkologların ve folklor araştırmacılarının gündemine sokan Boratav, masaldan halk hikayesine, Karagöz'den ortaoyununa, çocukların oyun sırasında söyledikleri ebe çıkarma sayışmacalarından halk şairlerinin ve mutasavvıf şairlerin şiirlerine varıncaya kadar geniş bir alanda çeşitli metinlere ad olan bir birikimi, "tekerleme"yi sistemli bir biçimde ele alıyor. Boratav'ın bu kitabında ele aldığı metinler, çoğunlukla masal girişlerinde olmakla birlikte, masal ortalarında ve bitimlerinde de söylenen, bazen masaldan ayrı, bazen masalla iç içe, bazen de kendi başına birer masal olan tekerlemelerdir. Masalın olağanüstü olay ve kişileri, tekerlemelerde dile getirilen olağanüstülükler, hatta saçmalıklar yanında çok hafif kalır. Boratav'ın bu kitapta yaptığı tasnif ve tiplleme denemesi, tekerlemeleri sözle kurulmuş birer sanat eseri gibi anlamaya ve çözümlenmeye yöneliktir. Türkiye'nin dört bir yanından derlenen, basılı

kaynaklar ile yazmalardan seçilerek işlenen tekerlemeler, Türk dünyasıyla ve Türklerin kültürel ilişki içinde bulunduğu diğer toplumlarla da ilişkilendirilmiştir.

3.11. Az Gittik Uz Gittik

Çoğu çocuk ”Az gittik uz gittik, dere tepe düz gittik, bir de dönüp baktık ki bir arpa boyu yol gitmişiz” diyerek ninelerimizin anlatmaya başladıkları ama günümüzde daha az anlatılır olan masalları dinleyerek büyümüştür.

Az Gittik Uz Gittik, şimdi kimisi Türkiye sınırları dışında kalan toprakların ve Anadolu masalcılarının dillerinden yıllar boyunca derlenmiş masalları bir araya getiren kapsamlı bir araştırmadır. Sözlü gelenek içinde kuşaktan kuşağa aktarılan masalları Pertev Naili Boratav titiz bir çalışmayla geçmişte kalmaktan kurtarıp günümüze ulaştırmış bu eserinde. Kendi deyimiyle; *onlara belge niteliği kazandırarak her yaşta okuru masal dünyasının büyüğü perdesini aralamaya çağırıyor.*

Cumhuriyet döneminin en önemli araştırmacılarından birinin kaleminden, Türk halk edebiyatına yetkin ve kapsamlı bir bakış getiren bu kitap, yazarın *Türk Masalı Üzerine* başlıklı önemli incelemesiyle tamamlanıyor.

Az Gittik Uz Gittik'te birbirinden eğlenceli kırk sekiz halk masalının yanı sıra Karatepeli hikâyelerin de yer almaktadır. Keloğlan'dan korkunç devanalarına, astığı astık kestiği kestik padişahlardan, gözüpek şehzadelere, bin bir güçlükten sonra muradına eren güzel ve akıllı kızlardan, eğlendirirken düşündüren hayvanlara kadar birçok renkli masal kahramanını barındıran bu eser ilk kez 1969'da yayımlanmıştır.

3.12. 100 Soruda Türk Halk Edebiyatı

İlk basımı 1969 yılında yapılan bu eserin metodu Halk Edebiyatına dair 100 sorunun yalın fakat kapsamlı bir biçimde açıklanmasıdır. Dokuz bölüme ayrılmış eserin bölüm başlıkları ve içerikleri şöyledir: **Halkbilimi:** Halkbiliminin tanımını, başka hangi deyimlerle adlandırıldığını, ne olup ne olmadığını, geçmişini ve bugünkü durumunu açıklar. **Âşık Edebiyatı:** Âşık sözünün anlamını âşık edebiyatının diğer edebiyatlarla ilişkisini, âşık edebiyatının türlerin, şiirlerin biçimlerini, toplumda derin iz bırakmış ünlü âşıkları ve günümüzde bu geleneğin yaşayıp yaşamadığı konularına ışık tutar. **Destan ve Hikâye:** Destan ve hikâyenin tanımının yapıldığı bu bölümde destanların, hikâyelerin çeşitlerine, Oğuz Destanlarına, Dede Korkut Hikâyelerine ve Koroğlu'na değinilmiştir. **Meddahlık-Gerçekçi Hikâye Türü:** Bir anlatı türü olarak meddah hikâyesinin ne olduğunun açıklanmasıyla başlayan bölüm, meddahlığın tarihi gelişiminden, ünlü Türk meddahlarından ve meddahlığın günümüzdeki durumundan bahseder. **Masal-Fıkra:** Masalın tanımına, tekerlemelerine ve çeşitlerine yer veren bu bölüm fıkra türünün açıklanmasıyla devam eder. Fıkra denince ilk akla gelen isim olan Nasreddin Hoca da bu bölümde unutulmamıştır. **Efsane:** Efsanenin tanımı, çeşitleri, konusu, nitelikleri ve içinde yer alan olağanüstü varlıkları yanı sıra efsanenin önemi bu bölümün konusunu oluşturmuştur. **Bilmece:** Bilmececinin hangi nitelikleriyle halk

edebiyatı türü olduğu açıklanır. Ayrıca bilmecenin çeşitleri, oluşumu, yaratıcıları üzerinde de durulur. Bilmecenin bir eğlence aracı olmak dışında başka bir görevi var mıdır sorusuna da yanıtlar verilir. **Atalar sözü-Alkış-Kargış:** Bu bölümdeki türlerin ortak özelliklerine, tanımlarına ve günlük hayatımızdaki yerlerine değinilir. **Halk Şiiri Tekerleme-Türkü-Mâni:** Tekerlemenin ne olduğu ve nasıl yapıldığı anlatılır. Türkünün tanımı ve çeşitleri üzerinde durulur. Mâni ne demektir açıklanırken mâni söylenmesine vesile olan yerler ve şartlar da göz önünde bulundurulur. **Seyirlik Halk Oyunları:** Her bölümde olduğu gibi meddahlığın tanımı yapılarak başlayan bölüm, kukla üzerine bilgiler vererek devam eder. Karagöz üzerine ayrıntılı değerlendirmeler yapan Boratav, orta oyununun özelliklerini anlatmakla devam eder. Karagöz ve orta oyunun ortak yönlerine değinilir. Tulûat ve seyirlik oyunlar hakkında detaylı açıklamalar yapılır.

3.14. 100 Soruda Türk Folkloru

1973 yılında ilk kez basılan *100 Soruda Türk Folkloru* kitabı 5 bölümden oluşur. Birinci ve ikinci bölümlerde evrenin oluşumu, çeşitli tabiat öğeleri ve olayları ile olağanüstü varlıklar ve olgularla ilişkili inanış ve davranışlar, bu öğeleri, olayları ve olguları etkileme çabaları ve yöntemleri incelenmektedir. Yazar inanç kelimesinin sözlük anlamını ve yabancı dillerdeki anlamlarını açıklamış ve halk inanışlarından bahsetmiştir. İnanç sözlük anlamı ile kişice ya da toplumca, bir düşüncenin bir olgunun, bir nesnenin, bir varlığın gerçek olduğunun kabul edilmesidir.

Halkbilimi, belli bir toplumun eski dinlerinden miras alıp kendi çağının şartlarına uygulayarak yaşattığı yeni dininde, yaşam şartlarının gerektirdiğince yeni biçimler, yeni içerikler ve anlatışlarla oluşturduğu inanışlarla ilgilenir.

Üçüncü ve dördüncü bölümler bireylik ve toplumluk çeşitli törenleri inceler. Bireylik törenler, bireyin yaşamı boyunca yaşa bağlı olarak sıralanan geçiş törenleridir (doğum, evlenme, sünnet, düğün, ölüm...). Toplumluk törenler ise belli bir toplumca ve belli bir toplum için düzenlenenlerdir (dini bayramlar, köy bayramları, yatır ziyaretleri...).

Beşinci bölümde oyun ve oyuncaklar, halk sporları incelenmiştir. Bu bölümde “raks” (dans) kavramı dışında kalan gösteriler yani kör-ebe, birdir-bir, aşık, gibi çocuk oyunları ve güreş, cirit gibi halk sporları anlatılır.

Sonuçlar ve sonsöz bölümü ise halk edebiyatı ve halkbiliminin çeşitli yöntem sorunlarına ayrılmıştır. Türk halkbiliminin bütün konularını kapsamaması beklenen bu el kitabında yazar nelerin neden eksik kaldığını anlatarak bir anlamda özeleştiri yapmaktadır. Araştırmacılara, halkbilimi konularında derlemeler hangi şartlar altında yapılması gerektiği ve gözetilecek kurallar hakkında ipuçları verir. Arşivlemenin ne kadar gerekli olduğuna değinen yazar aynı zamanda arşivlerden kimlerin nasıl yararlanması gerektiğini anlatır.

3.15. Nasreddin Hoca

Boratav'ın 42 yıllık çalışması sonucu 1996 yılında ortaya çıkan *Nasreddin Hoca* adlı 292 sayfalık eseri, iki kısımdan oluşuyor.

Eserin ilk kısmı, Boratav'ın, 9 adet irili ufaklı Nasreddin Hoca üzerine 1950'li yıllardan beri değişik uluslararası sempozyum ve kongrelerde sunduğu, Türkçe'ye çevrilen bildirilerinin ve verdiği konferanslarının metinleriyle, kimi Türkçe yazdığı makalelerin biraraya getirildiği ve yeniden gözden geçirilerek eklemeler yapıldığı, bilimsel analizlerini içeriyor.

Eserin ikinci kısmı, 1480'de Ebu'l Hayr-i Rumî tarafından yazılan *Saltuk-nâme*'den başlayarak günümüze gelen değişik yazmalardan seçilen 594 Nasreddin Hoca fıkrasından ibaret.

Boratav'ın Nasreddin Hoca'ya 19. yüzyıldan önceki gerçek kişiliğini geri verdiği eser, sadece Anadolu kültür çevresinde değil, Osmanlı kültür çevresindeki Nasreddin Hoca geleneğinin oluşum, yayılma ve yaşatma, değişme süreçlerini kapsıyor.

4.Sonuç ve Değerlendirme

“Folklor” olarak adlandırılan halkbiliminin asıl konusu, insandır. Tarih kadar eski olan bu sahayı teşkil eden destan, masal efsane halk hikayesi, bilmece, türkü, fıkra, atasözü hatta alkış-kargışlarda biz, bir milletin yaşayış biçimini, sevinç ve tasesını, gelenek ve göreneklerini, değer yargılarını dilini, dinini bir yerde de tarihini buluruz. İnsanlığa sevgi, saygı, barış, huzur, güven, birlik ve beraberlik vb. kavramların hapsi folklorla iç içedir. Vatan ve millet sevgisinin, ahlaki değerlerin en güzel örneği, folklor ürünlerinde gizlidir. Kısacası bir milletin kültür tarihi hakkında bilgi sahibi olmak için, o milletin kültür ürünlerine bakmak gerekir. Bunların gelecek nesillere aktarılması, folklorun görevidir. Sözü edilen ürünlerden faydalanmak için onların derlenmesi araştırılıp incelenmesi, eski ve yeni unsurların ortaya çıkarılması lazımdır. Bu surette hem kültürümüzle ilgili çeşitli konulardaki gelişme ve değişmeler ortaya çıkacak; hem de kendini bilen, olgun ve bilgili kişiler yetişmesi sağlanmış olacaktır. Zira kendi geçmişini, özelliklerini bilmeyen bir insanın vatanına ve milletine yararlı olamayacağı açıktır. İşte milletimizin her alandaki başarısı, mutluluğu ve huzuru için önem arz eden halk bilimini, tarihimizde en iyi icra eden bilim adamı Pertev Naili Boratav olmuştur diyebiliriz. Eselerini incelerken vardığımız bu sonuç bir tesadüf değildir. Lise yıllarından başlayarak bu bilime bütün hayatını adayan Boratav bizlere kültürümüzü yani kendimizi tanıtmıştır.

Kaynakça:

- Boratav, Pertev Naili:** “Az Gittik Uz Gittik”, İmge Kitabevi, İstanbul 2011
- Boratav, Pertev Naili:** “Bey Böyrek Hikâyesine Ait Metinler”, Ankara 1939
- Boratav, Pertev Naili:** “Folklor ve Edebiyat I”, Adam Yayınları, İstanbul 1982
- Boratav, Pertev Naili:** “Folklor ve Edebiyat II”, Adam Yayınları, İstanbul 1982
- Boratav, Pertev Naili:** “Halk Edebiyatı Dersleri”, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2011
- Boratav, Pertev Naili:** “Halk Hikâyeleri ve Halk Hikâyeciliği”, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2002
- Boratav, Pertev Naili:** “Köroğlu Destanı”, Adam Yayınları, İstanbul 1984
- Boratav, Pertev Naili:** “Nasreddin Hoca”, Kırmızı Yayınları, İstanbul 2006
- Boratav, Pertev Naili:** “Tekerleme”, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2000
- Boratav, Pertev Naili:** “Zaman Zaman İçinde”, İmge Kitabevi, İstanbul 2006
- Boratav, Pertev Naili:** “100 Soruda Türk Folkloru”, Gerçek Yayınevi, İstanbul 1984
- Boratav, Pertev Naili:** “100 Soruda Türk Halk Edebiyatı”, Gerçek Yayınevi, İstanbul 1992
- Boratav, Pertev Naili ve Abdülbaki Gölpınarlı:** “Pir Sultan Abdal”, Derin Yayınları, İstanbul 2010
- Boratav, Pertev Naili ve Halil Vedat Fıratlı:** “İzahlı Halk Şiiri Antolojisi”, Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul 2000
- Boratav, Pertev Naili ve Wolfram Eberhard:** “Typen Türkischer Volksmärchen”, Akademie-Verlag, 1970